

Дата: 16.01.2023

Урок № 27

Тема: Авангардні тенденції в українській літературі 1920-х років. Поет М. Семенко – сміливий експериментатор («Бажання», «Місто», «Запрошення»)

Мета: ознайомити учнів з авангардними тенденціями в українській поезії 20-х років ХХ ст., дати поняття «футуризм», охарактеризувати постать М. Семенка в українській літературі, обґрунтувати його значення для розвитку української поезії, шліфувати вміння школярів виразно й усвідомлено читати вірші, виокремлювати основні мотиви, головну думку, характеризувати настрій, ритм, розвивати експериментаторські, пошукові здібності учнів, виховувати високі морально-етичні риси простої людини.

Матеріали до уроку: Представник авангардного мистецтва початку ХХ століття, єдиний, хто виступив і поетом, і теоретиком українського футуризму, Михайль Семенко був трагічною і надзвичайно яскравою постаттю української літератури, невинно забутим у часи монополії «соціалістичного реалізму». Михайль Семенко (Михайло Васильович) народився 31 грудня 1892 року в с. Кобинці Миргородського району на Полтавщині. Його мати — Марія Про- скуріна — була письменницею й прищепила любов до літератури ще в дитинстві.

Початкову освіту Семенко здобув у Хорольській гімназії, а по її закінченні — в Курському реальному училищі. 1911 року вступає до Петербурзького психоневрологічного інституту. Закінчивши дворічні загальноосвітні курси відомого педагога А. С. Черняєва, він стає студентом природознавчо- історичного відділення педагогічного факультету. Саме на цей період припадає початок творчого шляху поета.

Поетичним дебютом М. Семенка стала збірка «Ргеішіе» (1913). До неї ввійшли традиційні романсові вірші елегійного типу, милозвучні, сентиментальні, властиві молодим поетам-початківцям. За спостереженням Д. Загула, М. Семенко «співав таким же соловейком, як і інші». Перебуваючи в Росії, він не міг залишитися осторонь бурхливих подій у російській літературі, нових творчих напрямів — модернізму, символізму, футуризму. Зрештою, відкидає як безперспективний модерністський напрям і поступово схиляється до авангарду. Його кумирами на той час були російські поети-футуристи.

1914 року М. Семенко опиняється в Києві. Однак із початком Першої світової війни Михайла мобілізовано до царської армії (за іншими даними Семенко хоче виїхати до Америки, але в 1914 році затримується у Владивостоці).

З 1916 до 1917 р. служить телеграфістом у Владивостоці. Там же вступає до підпільної групи РСДРП (б). Повернувшись до Києва наприкінці 1917 р., саме в розпал визвольної боротьби, активно включається в літературний процес, стає одним із ватажків відродження й розвитку національної літератури. Його поезії (друковані ще в «Українській хаті») і збірка «Ргеїйе» імпонували українським «модерністам». Але поет, вважаючи свою першу збірку лише пробою пера, рішуче пориває з молодомузівцями й хатянами.

Футуристичний етап творчої еволюції М. Семенка започатковано ще в його маніфестах-передмовах до збірок «Дерзання» та «Кверо-футуризм» (1914). Семенко безповоротно відходить від традицій хаток, вважаючи що оновлення національної лірики пов'язане саме з авангардом. Його пошуковий футуризм вимагає повного заперечення попереднього художнього досвіду, деканонізації будь-якого авторитету в літературі. І це не декларація, це активна дія. Дуже драматично сприймаються його не зовсім етичні випадки проти культу Т. Шевченка в українській літературі, проти хutorянського, провінційного мистецтва, загалом проти всього, що базується на традиційному національному ґрунті.

М. Семенка приваблює «краса пошуку», «динамічний лет». Переймаючись долею національного мистецтва і України, він у той же час пише твори дуже далекі, або й узагалі відчужені від національних традицій, за що його часто критикують представники майже всіх літературних течій. З формального боку, творчість М. Семенка схиляється в бік формально-графічного вираження, охарактеризованого нині як поезомалярство. І хоча за обсягом період кверо-футуризму не надто об'ємний, але саме з ним пов'язаний великий скандал: «Легше трьом верблюдам з теличкою в 1/8 вушка голки зараз пролізти, ніж футуристові крізь українську літературу до своїх продертись», — іронізував з цього приводу згодом Семенко.

Проте футуризм не єдиний напрям творчих зацікавлень поета. Ще в 1915 р. він пише цикл «Крапки і плями», започатковуючи ним «другий період» своєї творчості, позначений відчутним впливом імпресіонізму (цикли «Осіння рана», «П'єро кохає»). Це дає поштовх до спроб модернізації традиції лірики.

Вищезгадані цикли написані у формі солдатського щоденника. У поезіях переважає інтелектуальне бачення навколишнього світу, а також тонкий психологічний аналіз, орієнтований у чуттєву сферу людських переживань. З-поміж кращих зразків інтимної та медитативної лірики цього періоду — «Кондуктор», «Ніч», «Заплети косу міцніш!». Значний психологізм певною мірою став наслідком студіювання у відомого психолога

Бехтерева. Творчий доробок цього періоду дуже плідний — збірки «П'єро здається» (1918), «П'єро кохає» (1918), «Дев'ять поем» (1918), «Дві поезофільми» (1919). Варто зазначити, що нахил до імпресіоністичних та символістських мотивів, продиктованих темою кохання, Семенко маскує за П'єро — ліричним героєм, близьким до внутрішніх душевних почувань самого поета. Перший том повного зібрання М. Семенка має назву «Арії трьох П'єро». Третій «П'єро» — збірка «П'єро мертвопетлює» (1919) — повернення до поезики футуризму, гнівної, епатажної та ексцентричної.

Михайль Семенко бере активну участь у суспільному житті літературної України: організовує футуристичний рух у мистецтві, видає «Універсальний журнал» (Київ, 1918, виходить лише 2 номери), журнал «Фламінго», у виданні якого бере участь художник А. Петрицький (1919), «Альманах трьох» (Київ, 1920, за підписами М. Семенка, О. Слісаренка, М. Любченка), одне число «Катафалка искусства» та багато ін. Кожне з цих видань гуртувало довкола себе здібну творчу молодь. Саме в них дебютували пізніше такі відомі письменники, як М. Бажан, Ю. Яновський, Р. Лісовський та багато інших. Представлені в періодичних виданнях та в збірках поезії були досить різнобарвними за жанрово-стильовою тематикою, але тема стихії міста була домінуючою темою Семенка-футуриста.

Своєрідність урбаністичної тематики Семенка, яка вирізняє його з-поміж усіх інших футуристів, полягає у введенні до тексту твору науково-технічної термінології, розмовно-побутової лексики, синтаксичних ускладнень, а також у майстерному переході від узагальненого до конкретних образів-елементів міста («Ліхтар», «Тротуар», «Вулиця»). В. Коряк з цього приводу зауважив, що М. Семенко всією творчістю «Споруджує в українській поезії культ урбанізму». Паралельно з творчістю М. Семенка й далі розробляє теорію футуризму. Організовує групи «Ударна група поетів-футуристів» (1921), «Аспан-фут» (Асоціація панфутуристів, 1921), редагує цілу низку футуристичних одноденок. Заради літератури він навіть жертвує відповідальною партійною посадою, для чого взагалі виходить із партії.

1922 р. він проголошує панфутуристичну теорію, за якою класичне «академічне» мистецтво, досягнувши вершини розвитку, починає агонізувати. А тому, каже Семенко, не треба чекати, поки воно відіре, треба деструктурувати його, аби з уламків сконструювати нове — метамистецтво (надмистецтво). 1924 р. виходить ще одна збірка — «Кобзар», у якій були зібрані твори поета 1910-1922 рр. У протиставленні Шевченковому «Кобзареві» — намагання показати суть різниці між літературами XIX і XX ст. Нові книги М. Семенка мають назви «Степ» (1927), «Маруся Богуславка» (1927), «Малий Кобзар і нові вірші» (1928) — поет і далі вперто дратує колег-

опонентів по творчій ниві, знову презентуючи свої супре-, футуро- і кубо-поезії, хоча поруч із ними знаходимо й традиційні віршові форми («Океанія», «Туга», «Атлантида» тощо).

Кінець двадцятих років. Комуністична машина все більше й більше тисне на творчу свободу поета, примушуючи виконувати замовлення на соціальну тематику. Як і В. Маяковський, М. Семенко змушений вдатися до створення функціональної поезії (збірник «З радянського щоденника»), що по суті є схематичним переказом газетного тексту, віршованими лозунгами та агітками: «Писать про активність я мушу, забувши про людську душу».

У цей час футуризм як літературний напрям зникає. Він вичерпав себе як система ідейно-естетичних настанов, а цікаві елементи його поезики були відкинуті задекларованими пролетарською літературою естетичними принципами, як шкідливі та антирадянські. Примушений ідеолого-політичною системою «зрєктися» футуризму, М. Семенко поступово відходить від літературного процесу. Аби якось засвідчити свою належність до поетів, він ще пише принизливий вірш «Починаю рядовим», який був сприйнятий критикою як свідоцтво остаточного краху футуризму, що й засвідчив сам лідер цього напрямку. Частково вихід із скрутного становища М. Семенко знаходить у звертанні до жанру памфлету та віршів гострого соціального значення, що імпонувало його гострослів'ю й дотепності. 1930 року виходить збірник памфлетів та віршів М. Семенка «Європа і ми», в якій іронія автора межує з сарказмом.

Збірка публіцистичних віршів «Міжнародні діла» (1933) за ідейно-тематичним наповненням уже нічим не відрізняється від літератури колег: «як усі, М. Семенко прославляє СРСР та викриває націоналістичний світ». Єдиний твір, що заслуговує на більш пильну увагу,— поема «Німеччина» (1936), у якій автор у гостро сатиричній формі порушує проблему загрози фашизму. Ідейні та художні цінності поеми свого часу відзначив Ю. Смолич: «Таку річ, на такій висоті поетичного слова і образу, міг дати письменник високої загальної культури, широкої ерудиції і багатого життєвого досвіду».

23 квітня. 1037 року в Києві відбувся творчий вечір М. Семенка. А через три дні його заарештували. У зв'язку з тим, що поет мешкав у Харкові, а до Києва часто навідувався, було навіть підготовлено два ордери на його арешт. Семенка звинуватили в «активній контрреволюційній діяльності», і надломлений морально й фізично письменник, як свідчать протоколи допитів від 4, 7, 8 травня 1937 року, «зізнається» в усіх пред'явлених обвинуваченнях: спроба скинути Радянську владу в Україні за допомогою німецьких фашистів та ін.

Зізнання він написав під диктовку уповноваженого Кімова на ім'я Начальника НКВД УРСР Леплевського 4 вересня 1937 року.

23 жовтня 1937 року було винесено вирок — розстріл. Того самого дня вирок було виконано.

Провідним поетичним образом у поезії М. Семенка є місто. Його він оспівував у кількох поезіях з однойменною назвою. Ці твори мають другу назву за першим рядком: «Вдихаю я тонку отруту...», «Блимно і крапно», «Сонце освітлювало...», «Зойкно вилітали...», «Вечір подошовий...», «Місто мокре», «Ось те сте...». А також у віршах із надзвичайно промовистими назвами, що відображають міську атрибутику: «Будинки», «Тротуар», «Улиці», «Асфальт», «В кафе». Михайло Семенко захоплюється міськими пейзажами, із задоволенням удиhaє запах бензину, обожнює швидкий рух, який він називає «життерухом», любить посидіти з друзями в кав'ярні, сходити в кіно, яке входило тоді в моду. У поезії він головним критерієм вартості вважає оригінальність думки й словесну гру. Навіть із назв творів Михайла Семенка можна зрозуміти, що він є прихильником неологізмів. Про значення багатьох таких слів читач легко здогадується, а над деякими доводиться задуматись. Твори М. Семенка тримають читацьку думку в постійному напруженні, тому їх цікаво читати й аналізувати.

Візьмімо, наприклад, вірш «Бажання». Тільки такий оригінальний митець, як Михайло Семенко, міг поставити таке безглузде, на перший погляд, запитання: Чому не можна перевернути світ? Щоб поставити все догори ногами? Виявляється, що подібне «бажання» М. Семенко може здійснити сам, і не знайдеться сміливця, хто посмів би йому заперечити. Перевертання світу, здійснене ліричним героєм поезії М. Семенка, виглядає дещо дивним. Він стягує місяця й дає йому «березової каші», роздає дітям зірки замість іграшок, а служниці Маші дарує весняні берези, щоб її покохав Петька. Михайло Семенко любить постійні зміни, постійну динаміку, Його не влаштовує навіть сама природа, він називає її «балаганом» і прагне, щоб її «чорти вхопили», адже його «бажання» неможливо виконати.

Вірш «Запрошення» — це звернення до прийдешніх поколінь. Поет усім тим, хто хоче його «духа визвать» обіцяє показати безліч світів «оригінальних і капризних», безліч шляхів, а також відчинити замкнуті двері. Михайлові Семенку вдалося перемогти «всі стихії й дощі», тому, звичайно, прогулятися з ним уночі було б цікаво.

Таку ж цікаву прогулянку обіцяє поет і в другому вірші з аналогічною назвою «Запрошення». Цього разу він пропонує піднятися на Батієву гору, бо там «гарно»,

«симпатично й різнобарвно». Поет знає, що дехто дивиться на футуристів «як на звірів», проте він хоче подолати таке несправедливе ставлення з боку суспільства до нього і його друзів, прагне довіри й доброзичливості з боку читачів, він пише: Люди ми сильні, молоді, сміливі — Не боїмось нікого й бажаємо усім добра.

**Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту
y.levchuk2976@gmail.com**

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.